This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Op zoek naar de 'monitorial citizen'. Een empirisch onderzoek naar de prevalentie van postmodern burgerschap in België

Yves DEJAEGHERE
Licentiaat politieke wetenschappen, Centrum voor Politicologie K.U.Leuven

Marc HOOGHE
Hoofddocent politieke wetenschappen, Centrum voor Politicologie K.U.Leuven

I. Inleiding[1]

In het overgrote deel van het bestaande onderzoek naar politieke participatie overheerst een toon van bezorgdheid. Over het algemeen gaan auteurs er van uit dat burgers te weinig betrokken zijn bij het politiek gebeuren, en een aantal studies stellen bovendien dat deze betrokkenheid nog verder zal dalen, vooral dan bij jongere burgers.[2] Als we kijken naar het ter beschikking staande empirisch materiaal, dan zijn er inderdaad wel een aantal neergaande trends te onderkennen. Het aantal leden van politieke partijen in ons land daalt drastisch. Terwijl in 1992 nog 521.230 Belgen lid waren van een politieke partij, was dat in 2002 gedaald tot 409.230, of een daling met bijna 22 procent.[3] Ons land neemt bovendien helemaal geen uitzonderlijke positie in met deze dalende trend: zowat in alle westerse landen zien we dat politieke partijen systematisch leden verliezen, en dat ze er nauwelijks in slagen aansluiting te vinden bij jongere generaties.[4] Er zijn ook een heleboel andere indicatoren die er op wijzen dat de verhouding tussen jongere generaties en de traditionele politieke instellingen op zijn zachtst gezegd verstoord

1. De auteurs danken de anonieme reviewers van dit tijdschrift voor hun constructieve commentaar op een eerdere versie van dit artikel.
2. STOLLE, D. & HOOGHE, M., Inaccurate, Exceptional, One-sided or Irrelevant? The Debate about the Alleged Decline of Social Capital and Civic Engagement in Western Societies, *British Journal of Political Science*, 35(1), 2005, 149-167.
3. NOPPE, J., Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 2003 en 2004, *Res Publica*, 47(2-3), 2005, 349-426; J. NOPPE, Morphologie des partis politiques francophones en 2002 et 2003, *Res Publica*, 46(2-3), 2004, 413-451.
4. MAIR, P. & VAN BIEZEN, I., Party Membership in Twenty European Democracies, 1980-2000, *Party Politics*, 7(1), 2001, 5-21.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

kan worden genoemd. In een groot aantal westerse landen daalt de opkomst bij verkiezingen, juist vanwege het afhaken van de jongere leeftijdsgroepen.[5]

De vraag stelt zich echter in hoeverre deze ontwikkeling tot bezorgdheid hoeft te leiden. Voor de meer pessimistische auteurs is de conclusie duidelijk: jongeren participeren minder en ze zijn dus minder geïnteresseerd in politiek. Jongeren haken massaal af van het democratisch politiek gebeuren, zo luidt dan de conclusie.[6] Andere auteurs gaan er echter van uit dat we helemaal niet zo pessimistisch hoeven te zijn: jongeren voelen zich allicht niet langer geroepen om lid te worden van een politieke partij, maar ze blijven wel degelijk politiek betrokken. Die betrokkenheid vertaalt zich echter niet langer in langlopende en formele engagementen, maar veeleer in de richting van korte en niet-geïnstitutionaliseerde ervaringen.[7]

Deze literatuurstroming gaat er dan ook van uit dat we veeleer de opkomst meemaken van een nieuw type burgerschap, dat op verschillende manieren kan worden gekenmerkt. In de theorie van Ronald Inglehart ligt de nadruk eerder op spontane vormen van solidariteit en op het beklemtonen van vrijheid en zelfontplooiing.[8] Pippa Norris van haar kant benadrukt dat jongere generaties dan misschien kritischer zijn geworden, maar dat ze in elk geval veel sterker gehecht zijn aan de grote democratische principes dan de eerdere leeftijdscohorten dat waren.[9] Russell Dalton stelt dan weer dat jongere, hoog-opgeleide burgers een veel ruimer democratie- en participatiebegrip hebben, waardoor ook allerlei praktijken uit de persoonlijke levenssfeer een politieke dimensie verwerven.[10]

5. RUBENSON, D., BLAIS, A. et al., Accounting for the Age Gap in Turnout, *Acta Politica*, 39(4), 2004, 407-421; HEIDAR, K. & SAGLIE, J., A Decline of Linkage? Intra-Party Participation in Norway, 1991-2000, *European Journal of Political Research*, 42(6), 2003, 761-786.
6. PUTNAM, R., *Bowling Alone. The Decline and Revival of American Community,* New York: Simon & Schuster, 2000.
7. HUSTINX, L. & LAMMERTYN, F., Collective and Reflexive Styles of Volunteering. A Sociological Modernization Perspective, *Voluntas. International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations,* 14(2), 2003, 167-187; O'TOOLE, T., LISTER, M., MARSH, D., JONES, S. & MCDONAGH, A., Tuning Out of Left Out? Participation and Non-Participation Among Young People, *Contemporary Politics*, 9(1), 2003, 45-61; NORRIS, P., WALGRAVE, S. & VAN AELST, P., Who Demonstrates? Antistate Rebels, Conventional Participants, or Everyone?, *Comparative Politics*, 37(2), 2005, 189-206; ZUKIN, C., et al. *A New Engagement?: Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen,* New York, Oxford University Press, 2006.
8. INGLEHART, R., *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies,* Princeton: Princeton University Press, 1997; WELZEL, C., INGLEHART, R., & KLINGEMANN, H.D., The Theory of Human Development. A Cross-Cultural Analysis, *European Journal of Political Research*, 42(3), 2003, 341-380; INGLEHART, R. & WELZEL, C., *Modernization, Cultural Change, and Democracy. The Human Development Sequence,* Cambridge, Cambridge University Press, 2005.
9. NORRIS, P. (ed.), *Critical Citizens,* Oxford, Oxford University Press, 1999.
10. DALTON, R., *Democratic Challenges, Democratic Choices. The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies.* Oxford, Oxford University Press, 2004; DALTON, R., Citizenship Norms and Political Participation in America. The Good News is... the Bad News is Wrong. Paper presented at the Conference on Citizenship, Involvement and Democracy, Georgetown University, Washington D.C., December 2005.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

De Amerikaanse auteur Michael Schudson gaat nog een stap verder, als hij stelt dat burgers zich tegenwoordig in mindere mate zullen laten leiden door routinevormen van participatie, maar dat dit niet betekent dat zij niet langer politiek betrokken zijn. Veeleer zullen burgers een afwachtende houding aannemen, waarbij ze wel nog informatie opzoeken over het politiek proces, maar nog slechts af en toe daadwerkelijk tussenbeide komen, als ze dat echt nodig achten.[11] Volgens Schudson gaat het hier om een vorm van 'monitorial citizenship', wat we zouden kunnen vertalen als een kritisch-waarnemende vorm van burgerschap.

De visie van Schudson, en van andere verwante auteurs is sterk optimistisch omdat ze er van uitgaat dat de achteruitgang van traditionele participatiekanalen niet wijst op een vertrouwensbreuk tussen burgers en het politieke systeem.[12] De 'monitorial citizen' wordt niet geplaagd door gevoelens van politiek wantrouwen of politieke machteloosheid. Deze burger heeft al evenmin last van een gebrek aan politieke interesse, een andere traditionele hinderpaal voor politieke participatie. Als de formele participatie bij deze burger toch op een relatief laag peil blijft hangen, dan kan dit bijna gezien worden als een rationele beslissing. Gelet op de hoeveelheid tijd en energie die beschikbaar zijn, beslist de 'monitorial citizen' om zijn of haar toezicht op het politiek systeem eerder beperkt te houden, en slechts uitzonderlijk tussenbeide te komen, op die momenten dat hij of zij het echt nodig acht.

Tot dusver bestaat er echter weinig onderzoek over de empirische houdbaarheid van de stelling van Schudson, zeker in een Europese context. De kritiek ligt voor de hand dat Schudson hier een bijzonder beperkt fenomeen beschrijft, dat enkel toegankelijk is voor de *happy few* die via allerlei informele kanalen voldoende in staat zijn hun boodschap over te brengen naar politieke besluitvormers zonder dat ze zelf deelnemen aan traditionele vormen van politieke participatie. Schudson zelf is in elk geval niet zo onder de indruk van deze kritiek, die volgens hem gebaseerd is op een verkeerde interpretatie van zijn werk: "*I have been accused of offering a California, 'laid-back' model of what civic participation should be. This is not so.*"[13]

Ondanks het feit dat Schudson zich dus afzet tegen een interpretatie van de 'monitorial citizen' als een bijna passieve vorm van burgerschap wordt het begrip toch door sommige auteurs nog steeds op een zeer minimalistische wijze geïnterpreteerd. Dit heeft uiteraard te maken met het feit dat de 'monitorial citizen' slechts 'uitzonderlijk' en op een niet-routinematige wijze deelneemt aan het poli-

11. SCHUDSON, M., *The Good Citizen. A History of American Public Life.* New York: Free Press, 1998, pp. 294-314; SCHUDSON, M., What if Civic Life Didn't Die? *American Prospect*, 25, March 1996, 17-20.
12. DEKKER, P. & HOOGHE, M., De burger-nachtwaker. Een de-institutionalisering van de politieke participatie in Nederland en Vlaanderen, *Sociologische Gids*, 50(2), 2003, 156-181.
13. SCHUDSON, M., Good Citizens and Bad History. Today's Political Ideals in Historical Perspective. Paper presented at the Conference on 'The Transformation of Civic Life', Middle Tennessee State University, Murfreesboro, November 12-13, 1999, p. 21.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

tiek gebeuren. De vraag wordt dan wanneer we precies iets als 'uitzonderlijk' kunnen beschouwen. Zo stellen Barabas en Jerit dat het voldoende is dat een burger op de hoogte is van recente gebeurtenissen, zonder dat daar enige concrete actie uit volgt. Deze waarneembare passiviteit is dan immers een gevolg van een weloverwogen beslissing: op basis van de beschikbare informatie komt de burger tot de conclusie dat er voorlopig geen participatie noodzakelijk is.[14] Deze opvatting sluit nauw aan bij het concept van de "démocratie du public", zoals dat door de Franse politicoloog Bernard Manin werd ontwikkeld. Volgens Manin heeft de media-logica tegenwoordig zo zeer de overhand genomen in het politiek bedrijf, dat het burgers enkel nog als een passief media-publiek betrokken kunnen blijven bij de politieke besluitvorming.[15]

Schudson zelf verzet zich echter tegen een dergelijke interpretatie: hij gaat er van uit dat de 'monitorial citizen' wel degelijk af en toe tot actie overgaat, maar dat hij/zij daarbij geen structureel gebruik zal maken van de conventionele participatiekanalen. Het is deze interpretatie die we als belangrijkste leidraad voor dit artikel zullen gebruiken.

De empirische vraag die ten grondslag ligt aan dit artikel is dus of dit nieuwe burgerschapstype ook effectief voorkomt, en zo ja, op welke wijze het afwijkt van andere vormen van burgerschap. We zullen op basis van de beschrijving die Schudson geeft een ideaaltype ontwikkelen van een burger die zeer sterk in aanmerking komt om 'monitorial citizen' te zijn. We zullen onderzoeken of binnen de bevolking van België dit ideaaltype in voldoende mate voorkomt om van enig belang te kunnen zijn voor het democratisch bestel. Vervolgens zullen we een aantal kenmerken bekijken van de burgers die beantwoorden aan dit ideaaltype om na te gaan op welke punten de 'monitorial citizen' afwijkt van andere burgerschapstypes. Als de theoretische ontwikkeling van het argument klopt en ons ideaaltype daarbij aansluit, dan zouden we na de empirische oefening tot de conclusie moeten komen dat dit burgertype vooral geconcentreerd kan worden aangetroffen bij jongere en hoogopgeleide burgers. Zoals Schudson hem beschrijft is de 'monitorial citizen' niet gealiëneerd ten opzichte van het politiek systeem of van de samenleving. Via een regressie-analyse zullen we dan ook nagaan of het behoren tot deze groep burgers een significant effect heeft op de mate van algemeen en politiek vertrouwen.

In dit artikel proberen we deze empirische vragen te beantwoorden. Dat doen we aan de hand van de meest recente gegevens van de European Social Survery (n = 1778) voor België (2004). Op basis van de geschriften van invloedrijke internationale auteurs als Schudson, Inglehart, Dalton en Norris construeren we dus eerst een ideaaltype van hoe deze 'monitorial citizen' er dan wel zou moeten uitzien.

14. BARABAS, J. & JERIT, J., *Surveillance Knowledge and the Mass Media,* paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington D.C., 1-4 September 2005.
15. MANIN, B., *Principes du gouvernement représentatif,* Paris, Calmann-Lévy, 1995.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Vervolgens passen we dit profiel toe op de Belgische resultaten van de European Social Survey.[16]

II. De 'monitorial citizen' van Schudson

Michael Schudson gaat er van uit dat aan elke ontwikkelingsfase van het politiek systeem een welbepaald type burgerschap beantwoordt.[17] Het ideaaltype van de 'goede burger' is de afgelopen eeuwen dan ook sterk veranderd binnen de Amerikaanse geschiedenis. Schudson verwijt de academische gemeenschap dat ze onvoldoende rekening houdt met die evolutie door hardnekkig vast te houden aan het ideaalbeeld van de geïnformeerde en rationeel kiezende burger dat op het eind van de 19de eeuw ontstond (de zgn. "Progressive Era"). Volgens Schudson verhindert het vasthouden aan dit 19de eeuwse beeld ons de meerwaarde te zien van andere modellen van burgerschap. Tevens belemmert het de ontwikkeling van een dynamische visie op hedendaags burgerschap. Schudson waarschuwt dan ook voor wat hij noemt een 'creationistische' visie op burgerschap. Burgerschap is niet iets wat op een bepaald ogenblik wordt vastgelegd door de 'founding fathers' en vanaf dan slechts in detail wordt bijgeschaafd. Hij pleit voor een 'ontwikkelingsvisie' op burgerschap en publiek leven. Net zoals Inglehart in zijn modernisatie-theorie[18] stelt Schudson dus dat bij elke periode een bepaalde vorm van burgerschap hoort. Schudson blijft echter beschrijvend en gaat, in tegenstelling tot Inglehart, niet op zoek naar socio-economische en culturele achtergronden die de oorzaak kunnen zijn van deze verschuivingen.

Het historisch overzicht in het werk van Schudson is echter bijzonder rijk, en hij schetst een aantal historische ontwikkelingsfasen in het ideaalbeeld van de democratische burger. In het burgerschap gebaseerd op vertrouwen uit de 18de eeuw is 'gaan stemmen' een daad van instemming die de bestaande sociale hiërarchie van de gemeenschap bevestigt. Gedurende de 18de eeuw was er dan ook geen nood aan een geheime stemming: het uitbrengen van de stem gebeurde over het algemeen in het openbaar, en er zijn zelfs voorbeelden van kiezers die hiervoor een beloning ontvingen van de kandidaat op wie ze gestemd hadden.[19] De enige 'informatie' waarover een stemgerechtigde moest beschikken was dat hij 'een

16. We opteren in deze studie voor een gebruik van de ESS-data, omwille van: a) de hoge response en de algemene kwaliteitszorg bij het uitvoeren van deze survey; b) het feit dat de data geheel België bestrijken en niet slechts één van de gewesten of gemeenschappen; c) het zijn de meest recent beschikbare gegevens; d) het gebruik van ESS laat toe om in een vervolgfase van dit onderzoek de Belgische gegevens te vergelijken met onderzoek in andere Europese landen.
17. SCHUDSON, M., Good Citizens, *o.c.*, pp. 12-14.
18. WELZEL, C., INGLEHART, R., & KLINGEMANN, H.D., *l.c.*, pp. 341-380.
19. SCHUDSON, M., Sending a Political Message. Lessons from the American 1790s. *Media, Culture & Society*, 19(3), 1997, 311-330.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

deugdzaam man' kon herkennen. Men werd niet geacht om de politieke thema's zelf te beoordelen, daar dienden de gekozenen voor.
In het burgerschapsmodel gebaseerd op partijaanhankelijkheid dat in het midden van de 19de eeuw opkomt was het niet abnormaal dat de kiezer verwachtte dat hij betaald werd voor het stemmen: *'It was more an attachement than a choice'*.[20] Het is pas op het einde van de 19de eeuw dat de politieke partij naast het houden van parades en drankgelagen ook uitgebreide pamfletten begon te verspreiden over haar standpunten voor de verkiezingen. Er werd ook dan pas gewerkt met stembrieven die op één blad de verschillende partijen vermeldden en niet langer met gekleurde papierstrips per partij. Het stemmen werd vanaf nu in een afgescheiden ruimte gedaan. Voor het eerst was het nodig om te kunnen lezen om te kunnen stemmen. Van een publieke daad werd het stemmen een privaat recht. De hervormers kregen wat ze vroegen: de opwaardering van de individuele, opgeleide en rationele kiezer tot het model van de ideale burger.[21]

In de 20ste eeuw situeert Schudson dan de opkomst van een nieuwe vorm van burgerschap, die minder gecentreerd is rond politieke partijen en het verkiezen van mandatarissen. Deze nieuwe vorm van burgerschap voegt de rechtbank toe aan het stemhokje als plaats waar politiek bedreven wordt. Dat wordt bijvoorbeeld bijzonder duidelijk in de ontwikkeling van de Amerikaanse burgerrechtenbeweging, die herhaaldelijk een beroep deed op het juridisch systeem om zijn eisen voor gelijkberechtiging kracht bij te zetten. Het baanbrekende *Brown vs. Board of Education*-arrest van het Amerikaanse Hooggerechtshof (1954), dat een eind maakte aan de segregatie van het onderwijs in de Verenigde Staten, kan hiervan als een succesvol voorbeeld gelden.[22] Men zou hier natuurlijk kunnen stellen dat het gebruik van gerechtelijke procedures een typisch Amerikaans verschijnsel is. Ook in eigen land stellen we echter vast dat het aantal klachten dat wordt ingediend bij ombudsdiensten, administratieve rechtscolleges of rechtbanken systematisch stijgt.[23]

Schudson merkt op dat in de hedendaagse literatuur dit 'rights-conscious' burgerschap steeds meer tegenwind krijgt. Volgens kritische auteurs is het rechtzoeken van de burger steeds meer verworden tot een strijd van het individu tegen de staat met als inzet het eigen, individuele belang. Schudson stelt echter dat het onjuist is om rechten tegengesteld te maken aan gemeenschap: het rechten-discours is juist een constitutief onderdeel geworden van de centrale waarden in onze samenleving. Hij concludeert dat de taak van politieke wetenschappers er nu in bestaat om duidelijk de principes en handelingen te formuleren om 'rights-conscious' burgerschap efficiënt en hanteerbaar te maken voor deze tijd.[24]

20. SCHUDSON, M., 1999, *o.c.*, p. 8.
21. SCHUDSON, M., *ibid.*, p. 8.
22. MCADAM, D., *Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930-1970*. Chicago, University of Chicago Press, 1982.
23. Wachten op het ultieme grote gelijk (x 36.257), *De Standaard*, 20 mei 2006.
24. SCHUDSON, M., *ibid.*, p. 15.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Hij stelt dan ook dat zijn concept van de 'monitorial citizen' maar een bijschaving is van het op informatie gebaseerde burgerschap en hij vindt dat het moet samengaan met de andere varianten van burgerschap, namelijk deze gebaseerd op vertrouwen, politieke partijen en burgerrechten.

In die zin zou men kunnen stellen dat het theoretisch kader van Schudson op dezelfde manier is gestructureerd als het werk van Almond en Verba over de ontwikkeling van een 'civic culture'.[25] Ook zij gaan er van uit dat de ontwikkeling van nieuwe burgerschapsconcepten niet betekent dat de oude concepten volledig verdwijnen. Het betekent enkel dat de oude concepten worden aangevuld met meer actuele elementen die dan worden samengevoegd tot een meer alomvattende en geactualiseerde vorm van burgerschap.

Schudson ziet een aantal structurele oorzaken voor het belangrijker worden van het idee van een 'monitorial citizen'. In de maatschappij in het algemeen is er sprake van een proces van individualisering of bevrijding vanuit traditionele loyaliteiten en rolconcepten. Die individualisering uit zich onder meer op gezinsvlak, in de grotere nadruk op individuele vrijheid en gelijke rechten en op het veralgemeende proces van secularisering binnen de westerse samenleving. Het lijkt volgens Schudson dan ook een logische en onafwendbare evolutie dat individualiseringstendensen ook een weerslag zullen hebben op de ontwikkeling van burgerschapsconcepten. Traditionele en partijgebonden vormen van participatie zullen volgens hem aan belang inboeten terwijl hij wijst op de opkomst van 'elite-challenging' vormen van politieke participatie.

De structurele maatschappelijke transformatie zorgt volgens Schudson voor de opkomst van het concept van de 'monitorial citizen' in het laatste kwart van de 20ste eeuw. Hij definieert dit burgerschapsconcept als:

> It does not imply that citizens should know all the issues all of the time. It implies that they should be informed enough and alert enough to identify danger to their personal good and danger to the public good. When such danger appears on the horizon, they should have the resources – in trusted relationships, in political parties and elected officials, in relationships to interest groups and other trustees of their concerns, in knowledge of and access to the courts as well as the electoral system, and in relevant information sources to jump into the political fray and make a lot of noise.[26]

Het concept van de 'monitorial citizen' heeft dus betrekking op een burger die niet elk politiek thema op de voet volgt, maar wel de capaciteiten heeft om te bemerken wanneer een politiek thema dat haar of hem aanbelangt zich aandient. Hij/zij heeft voldoende kennis om het te begrijpen en beschikt dan over een waaier aan politieke bronnen waaruit hij kan putten om in actie te komen. Deze bronnen liggen zowel bij de klassieke politieke actiemiddelen als bij 'interest

25. ALMOND, G. & VERBA, S, *The Civic Culture.* Princeton, Princeton University Press, 1963.
26. SCHUDSON, M., Good Citizens and Bad History, *o.c.*, p. 21.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

groups'. Aangezien de 'monitorial citizen' een specificatie is van de 'rights-conscious citizen' moet hij ook positief staan tegenover meer burgerrechten en een grotere vorm van maatschappelijke gelijkheid. Het aantrekkelijke van het werk van Schudson is dat hij, via deze definitie, een werkbare operationalisering biedt van het concept 'monitorial citizen'. Vandaar dat wij ons in het empirisch gedeelte van dit artikel vooral op zijn werk zullen richten.

III. Het postmoderne burgerschap

Het theoretische model zoals dat door Schudson werd ontworpen, kan het best gezien worden tegen de achtergrond van de ruimere literatuur rond 'postmodern' burgerschap. In deze literatuurstroming staat telkens de gedachte centraal dat we niet mogen verwachten dat burgers ook in de toekomst op dezelfde manier aan politiek zullen doen zoals we dat gezien hebben tijdens het grootste deel van de 20ste eeuw. Alle auteurs in deze stroming verwachten dan ook bijzonder ingrijpende veranderingen in de verhouding tussen burger en politiek.[27] De belangrijkste auteurs in dit debat zijn allicht Pippa Norris, Russell Dalton en Ronald Inglehart.

Pippa Norris geeft in haar werk *Critical Citizens* (1999) een overzicht van een aantal wijzigende politieke houdingen in Westerse democratieën.[28] Zo vermeldt ze dat in de Verenigde Staten de deelname aan de verkiezingen een terugval vertoont. Vele onderzoekers tonen echter aan dat in de VS wel steeds meer mensen geld schenken aan een politieke partij, en tevens nemen steeds meer burgers contact op met politici. Uit de World Values Study leidt Norris verder af dat de beste indicator voor (conventionele) politieke participatie is of mensen al dan niet interesse vertonen in politiek. Deze interesse is een betere voorspeller dan bijvoorbeeld traditionele indicatoren voor participatie zoals veralgemeend vertrouwen. Interessant is dat ook bij niet-conventionele participatie zoals bereidheid tot protestacties dezelfde indicator (politieke interesse) de beste voorspeller bleek samen met leeftijd. Opleidingsniveau bleek in haar analyse veel minder belangrijk als predictor voor protestbereidheid, waaruit ze concludeert dat deze vorm van protest niet noodzakelijk vormen van ongelijkheid versterkt.[29] Hier zou men een lijn naar Schudson kunnen trekken in die zin dat het degenen zijn die interesse hebben in politiek (en het dus ook 'monitoren') die het snelst overgaan tot participatie, zowel conventioneel als via een protestactie.

27. TURNER, B. (ed.). *Citizenship and Social Theory*, London, Sage, 1994.
28. NORRIS, P. (ed.). *Critical Citizens. Global Support for Democratic Government*, Oxford, Oxford University Press, 1999.
29. NORRIS, P., *Democratic Phoenix. Reinventing Political Activism*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Norris waarschuwt wel dat met deze nieuwe vormen van participatie ook een kloof is gegroeid tussen het hoge ideaal van democratie dat mensen nog steeds aanhangen in Westerse democratieën en het steeds lagere vertrouwen dat ze hebben in de democratische instellingen.[30] Norris besluit haar boek door aan te geven dat er binnen de politicologie twee scholen zijn in verband met deze dichotomie tussen ideaal en realiteit van democratisch burgerschap. De eerste groep ziet vooral een oplossing in de hervorming van de instellingen (verkiezingssysteem, devolutie). Een andere groep vindt dat men meer ruimte moet bieden voor deze nieuwe kritische burger in de politiek door meer instrumenten van directe democratie te hanteren.[31] We zouden Schudson in de rij van deze laatste auteurs kunnen situeren aangezien hij een burgerschapsmodel hanteert dat het best zou werken in een maatschappij met veel inspraakmomenten.

Russell Dalton bemerkt dat de mate van partij-identificatie daalt in zowat alle geïndustrialiseerde landen. Dit geeft aan dat burgers zich steeds minder identificeren met een politieke partij en haar programma. Tegenover deze daling in partijaanhang staat een stijging in de steun voor politieke rechten en vrijheden in dezelfde landen. Dalton stelt dat er op zijn minst indirect bewijs is dat de overheersende opvatting over de meest adequate rol van burgers nu de nadruk legt op een meer participatieve stijl en die meer bereidheid toont om autoriteit ter discussie te stellen.[32]
In een recent artikel past Dalton deze theorie toe op de evolutie van het burgerschap in de Verenigde Staten. Hij stelt dat een deel van het huidige discours in de VS over de teloorgang van politieke participatie terug te brengen is op het gebruik van een te beperkte visie op burgerschap door onderzoekers.[33] Dalton onderscheidt twee verschillende vormen van burgerschap, namelijk een meer traditionele en een moderne invulling. In de traditionele conceptualisering wordt burgerschap gezien als een plicht (b.v. de al dan niet morele plicht te gaan stemmen), terwijl in de moderne conceptualisering de nadruk ligt op burgerschap als vrijwillig engagement (b.v. via vormen van niet-conventionele participatie).[34] Terwijl het eerste model vooral traditionele politieke activiteit en houdingen meet, veronderstelt 'engaged citizenship' een solidaire maatschappelijke houding, maar ook een participatie in actiegroepen en een algemene politieke activiteit. Het veronderstelt ook dat de burger politiek autonoom is en dus het gevoel heeft dat hij zelf zijn mening kan vormen over politieke thema's, maar ook dat men actief is in vrijwilligersorganisaties en dat men politieke interesse toont.[35] Uit het empirisch

30. NORRIS, P., Conclusion: The Growth of Critical Citizens and Its Consequences, pp. 257-272 in NORRIS, P. (ed.), *Critical Citizens.* Oxford, Oxford University Press, 1999.
31. NORRIS, P., Conclusion, *l.c.*, p. 270.
32. DALTON, R., Political Support in Advanced Industrial Democracies, pp. 57-77 in NORRIS, P. (ed.). *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*, Oxford, Oxford University Press, 1999, pp. 68-69.
33. DALTON, R., *Citizenship Norms.*
34. DALTON, R., Citizenship Norms, *o.c.*, p. 6.
35. DALTON, R., *ibid.*, p. 8.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

onderzoek van Dalton blijkt dat men het traditionele concept van 'burgerschap als plicht' vooral terugvindt bij oudere leeftijdsgroepen en dat 'engaged citizenship' vooral hoog scoort bij jongere leeftijdsgroepen. 'Engaged citizenship' vertoont een positieve correlatie met opleidingsniveau terwijl het concept van 'civic duty' vrij stabiel is in betrekking tot de opleiding. Dalton toont aan dat als men het concept 'burgerschap' herdefinieert met nieuwere concepten van participatie en rechten en vrijheden, dat men dan ontdekt dat jongere generaties niet in een dal zitten wat burgerschap betreft, maar dat ze burgerschap wel op een andere manier beleven dan vroegere generaties. Dit is verwant met de stelling van Schudson dat men het idee van burgerschap vanuit een 'ontwikkelingsperspectief' moet bekijken in plaats van het als een statisch concept te hanteren.

Ronald Inglehart bouwde een bijzonder invloedrijke theorie van menselijke en politieke ontwikkeling uit. Vooral op basis van het empirisch materiaal van de World Values Surveys probeert hij aan te tonen dat socio-economische vooruitgang samen met stijgende emancipatoire waarden en een goed werkende democratie de menselijke keuzevrijheid bevorderen.[36] Socio-economische vooruitgang zorgt ervoor dat verschillende processen op gang komen, zoals urbanisatie en migratie, die de sociale complexiteit verhogen en aldus de sociale transacties tussen mensen intensifiëren. Dit leidt ertoe dat steeds meer mensen zich kunnen losmaken uit een traditionele gesloten groepsdiscipline en dat verticale autoriteitsrelaties verzwakken omdat een steeds grotere groep mensen autonoom kan beschikken over haar eigen middelen. Op het ogenblik dat stijgende middelen de horizon van mogelijke activiteiten voor mensen verbreden, wint het streven naar zelfontplooiing, autonomie en emancipatie aan invloed. Dit versterkt de wens van mensen om een vrije keuze uit te bouwen en de koers van hun eigen leven te kunnen bepalen. Democratie is het sluitstuk in dit geheel omdat het de regels institutionaliseert die vrije keuze waarborgen in het privé en het publiek leven van de burger. Het is natuurlijk belangrijk dat de regels niet alleen formeel bestaan, maar ook effectief werken in de praktijk.

Inglehart gaat dus uit van een duidelijk materialistisch verklaringsmodel: de sociaal-economische omstandigheden bepalen het mentaliteitspatroon bij de bevolking, en deze mentaliteiten beïnvloeden op hun beurt de manier waarop de democratie functioneert. Ook Inglehart ziet *'de burger'* dus niet als een statisch concept, maar als een gegeven dat beïnvloed wordt door evoluties in de 'onderbouw' van de sociaal-economische ontwikkeling.

Het nieuwe, postmoderne waardepatroon bevat volgens Inglehart ook een belangrijke maatschappelijke en solidaire dimensie.[37] De postmoderne burger

36. INGLEHART, R., *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies,* Princeton, Princeton University Press, 1997; Christian WELZEL, C., INGLEHART, R. & KLINGEMANN, H.D. (2003). The Theory of Human Development. A Cross-Cultural Analysis. *European Journal of Political Research*, 42(3), 341-379; WELZEL, C. & INGLEHART, R., Demokratisierung und Freiheitsstreben. Die Perspektive der Humanentwicklung. *Politische Vierteljahresschrift*, 46(1), 62-85.
37. WELZEL, C., INGLEHART, R. & KLINGEMANN, H.D., *l.c.*, p. 351.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

streeft niet alleen naar een maximale zelfontplooiing en naar een bevrijding van het eigen ik uit de beperkingen van een op traditie gebaseerd keurslijf. Het nieuwe waardepatroon kenmerkt zich ook door een grote openheid ten aanzien van andere groepen onder de bevolking, door meer tolerantie voor menselijke diversiteit en een groter veralgemeend vertrouwen.[38] We zien hier opnieuw een belangrijke gelijkenis met het werk van Schudson. Ook Schudson gaat er van uit dat de 'rechtszoekende' burger niet alleen geïnspireerd wordt door een eng begrepen eigenbelang, dat zich dan onder meer uit in het 'Not in My Backyard'-fenomeen.[39] Ook al vertrekt deze burger dan misschien vanuit een individuele situatie, dan nog is de motivatie ook gericht op een breder maatschappelijk belang, zo stelt Schudson.

Volgens de theorie van Inglehart leiden groeiende individuele mogelijkheden er dus toe dat door middel van een proces van generationele vervanging de waarden binnen een maatschappij verschuiven naar een grotere nadruk op menselijke ontplooiing en vrijheid. Deze groeiende nadruk op emancipatoire waarden zorgt dan voor een bundeling van maatschappelijke druk in de richting van een werkzame en meer transparante democratie.[40] Het empirisch onderzoek van Welzel, Inglehart en Klingemann lijkt deze stelling ook te ondersteunen. Terwijl de stabiliteit van de democratische traditie geen invloed blijkt te hebben op het niveau van de emancipatoire waarden binnen een samenleving, blijkt dat er wel een invloed is van de prevalentie van deze waarden op het goed functioneren van de democratie binnen een samenleving.[41] Als we deze logica doortrekken, dan benadrukt dit ook het belang van de studie van burgerschapsconcepten, zoals die door Schudson worden ontwikkeld. De aanwezigheid van deze waarden wordt dus verondersteld een rechtstreekse invloed te hebben op het functioneren van het politiek systeem. Dit betekent dat als we met de opkomst van de 'monitorial citizen' effectief een nieuw maatschappelijk waardepatroon terugvinden, dat we dan kunnen verwachten dat dit ook een impact zal hebben op hervormingen binnen het institutionele raamwerk.

Om dit overzicht van de internationale theoretische literatuur af te ronden, kunnen we dan ook stellen dat het werk van Michael Schudson zeker geen geïsoleerd fenomeen vormt. Verschillende auteurs gaan er van uit dat we in de huidige samenleving de ontwikkeling meemaken van een nieuw type burgerschap. Daarin ligt de nadruk in mindere mate op het participeren aan traditionele vormen van politieke betrokkenheid, maar wel op de ontwikkeling van individuele en niet-conventionele vormen van participatie. Dit burgerschapstype zou vooral tot ontwikkeling komen bij jonge en hoogopgeleide strata binnen de bevolking. In het volgende, empirische luik gaan we na in hoeverre deze ontwikkeling kan worden aangetoond in België.

38. WELZEL, C., INGLEHART, R. & KLINGEMANN, H.D, *l.c.*, p. 355.
39. SCHUDSON, M., No Time for Nostalgia, *Dissent*, 52(1), 2005, 97-100.
40. WELZEL, C., INGLEHART, R. & KLINGEMANN, H.D, *l.c.*, p. 366.
41. WELZEL, C., INGLEHART, R. & KLINGEMANN, H.D, *l.c.*, p. 370.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

IV. Bestaat de 'monitorial citizen'?

Het literatuuroverzicht in de vorige paragraaf leidt voorlopig tot een optimistische conclusie: burgers blijven wel degelijk geïnteresseerd in politiek, ze hebben ook voldoende politieke kennis, maar ze zijn kritischer en ze zijn allicht minder geneigd om op een routinebasis aan het proces van politieke besluitvorming te participeren. De cruciale vraag wordt nu in hoeverre deze beschrijving ook beantwoordt aan de realiteit.

Om deze vraag te beantwoorden maken we gebruik van de resultaten van de European Social Survey (verder in dit artikel ESS). Deze ESS wordt sinds 2002 tweejaarlijks georganiseerd in meer dan twintig landen, waaronder de vijftien landen van de Europese Unie voor de uitbreiding van het jaar 2004. We gebruiken voor dit artikel de gegevens voor België van de ESS uit 2004. We doen dit omdat de ESS de meest recente gegevensbron is die een betrouwbaar en representatief beeld schetst van de politieke houdingen en opvattingen van de Belgische bevolking. De ESS werd in België uitgevoerd van begin oktober 2004 tot eind januari 2005 en haalde een responsgraad van 61,2 procent. In totaal werden 1.778 respondenten van ouder dan 15 jaar oud bevraagd, waaronder 992 Nederlandstaligen en 713 Franstaligen.[42]
Aan de hand van het databestand van de ESS kunnen we nagaan in hoeverre het ideaaltype van de 'monitorial citizen' effectief voorkomt in ons land. De operationalisering van dit concept kan relatief gemakkelijk worden doorgevoerd, omdat Schudson zelf de definiërende kenmerken expliciet aanreikt, in zijn reeds eerder aangehaalde definitie:

> It implies that they should be informed enough and alert enough to identify danger to their personal good and danger to the public good. When such danger appears on the horizon, they should have the resources – in trusted relationships, in political parties and elected officials, in relationships to interest groups and other trustees of their concerns, in knowledge of and access to the courts as well as the electoral system, and in relevant information sources to jump into the political fray and make a lot of noise.[43]

We hebben eerder al gezien dat Schudson uitdrukkelijk de interpretatie afwijst als zou de 'monitorial citizen' in de praktijk een passieve toeschouwer zijn, die in de praktijk zo goed als nooit tussenbeid komt. Schudson legt er de nadruk op dat deze burger over de nodige vaardigheden en *skills* beschikt om de politiek kri-

42. Deze dataset kan gedownload worden via de website: www.europeansocialsurvey.org. Voor België werd het veldwerk gecoördineerd door prof. dr. G. LOOSVELDT (voor het Nederlandstalige luik) en prof. dr. R. DOUTRELEPONT (voor het Franstalige landsgedeelte).
43. SCHUDSON, M., Good Citizens and Bad History, *l.c.*, p. 21.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

tisch te volgen, waarna er af en toe ook actief wordt opgetreden. Alleen is de monitorial daarbij niet afhankelijk van gevestigde instellingen of traditionele participatiepatronen, maar is hij/zij wel degelijk in staat zelf een kritisch oordeel te vellen over het politiek bedrijf.

We hebben dus te maken met vier belangrijke definiërende kenmerken: de 'monitorial citizen' heeft politieke interesse, politiek zelfvertrouwen en participeert ook. Die participatie berust echter op eigen initiatief en niet op een vorm van elite-geïnitieerde participatie. Voor elk van deze vier kenmerken beschikken de ESS-gegevens ook over voldoende informatie om over te gaan tot een operationalisering.

Ten eerste is het belangrijk dat deze burger voldoende politieke interesse betoont. Als men alert wil zijn voor politiek 'gevaar' is men dus niet passief of gealiëneerd van het politiek systeem. Deze burger keert zich niet af van de politiek, maar volgt het politiek bedrijf en informeert zich over actuele ontwikkelingen.
Ten tweede is het onvoldoende dat deze burger interesse toont, zij/hij moet ook van tijd tot tijd kunnen ingrijpen als er uit deze informatie 'gevaren' worden gedetecteerd. Zij heeft dus niet alleen voldoende politieke interesse, maar voelt zich ook zelfzeker over haar politieke rol. Zij moet voldoende begrip hebben van het politieke bestel om te weten wanneer iets een gevaar vormt en ook het gevoel hebben dat zij hier een adequate respons op kan geven. Een behoorlijk niveau van politiek zelfvertrouwen, of *political efficacy*[44] vormt dus een tweede definiërend kenmerk.

Ten derde moet deze burger ook ingrijpen als zij vindt dat de informatie die zij uit het politieke bestel betrekt dit noodzaakt. We houden ons in dit verband bij de interpretatie die Schudson zelf geeft aan zijn werk: de 'monitorial citizen' is wel degelijk actief, zij het op niet-routinematige en niet-geïnstitutionaliseerde wijze. We gaan er dus van uit dat, bij een voldoende ruime vraagstelling, we bij de burger toch wel enige vorm van politiek activiteit aantreffen.
Dit brengt ons bij het vierde criterium: deze politiek activiteit vindt niet plaats in het kader van een traditionele politieke organisatie of een ander geïnstitutionaliseerd verband. Schudson gaat er van uit dat de mondige burger die instellingen niet nodig heeft om zelf voldoende inzicht te verwerven in het politiek bedrijf. We operationaliseren deze vereiste door specifiek te kijken naar politieke partijen en vakbonden, die bij uitstek kunnen beschouwd worden als traditionele participatiekanalen met een eerder traditionele organisatiecultuur.[45] We gaan er met andere woorden van uit dat de 'monitorial citizen' wel actief zal zijn, maar dan buiten het kader van deze traditionele en geïnstitutionaliseerde organisaties.

44. NIEMI, R., CRAIG, S. & MATTEI, F., Measuring Internal Political Efficacy in the 1988 National Election Study, *American Political Science Review*, 85(4), 1991, 1407-1413; VETTER, A., Political Efficacy: Alte und neue Meßmodelle im Vergleich, *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie,* 49(1), 1997, 53-73. We vertalen political efficacy als politiek zelfvertrouwen, het is wel belangrijk om te bemerken dat dit geen verband houdt 'politiek vertrouwen'.
45. BARNES, S., KAASE, M., et al., *Political Action*, Beverly Hills, Sage, 1979.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

We bekijken eerst hoe de drie eerste kenmerken zich uittekenen binnen de Belgische bevolking. We noteren daarbij ook hoe elk van deze kenmerken verdeeld is binnen een aantal deelgroepen van de samenleving. Hierbij maken we een onderscheid naar gender, taal (Nederlandstalig of Franstalig), leeftijdsgroep en opleidingsniveau. Voor gender en opleidingsniveau wordt de opdeling verantwoord vanuit de vaststelling dat in de onderzoeksliteratuur deze achtergrondvariabelen een belangrijke impact blijken te hebben op politieke participatie.[46] De opdeling tussen Nederlandstaligen en Franstaligen is uiteraard van bijzonder belang in de Belgische context. De opsplitsing naar leeftijdsgroep laat toe na te gaan of deze vorm van burgerschap effectief en nieuw verschijnsel is dat we vooral bij jongere cohorten terugvinden.

Een eerste voorwaarde om van een 'monitorial citizen' te spreken is dus interesse in politiek.[47] In de ESS werd rechtstreeks gevraagd of respondenten geïnteresseerd zijn in politiek. De antwoorden op deze vraag laten een duidelijk patroon zien (tabel 1).

Tabel 1. Politieke interesse bij Belgische respondenten (ESS 2004).

	Heel erg geïnteresseerd	Redelijk geïnteresseerd	Nauwelijks geïnteresseerd	Helemaal niet geïnteresseerd	n
Totaal	9,1%	34,4%	35,0%	21,7%	1778
Geslacht					1778
– vrouwen	5,8%	30,8%	37,9%	25,6%	904
– mannen	12,5%	37,9%	31,9%	17,7%	874
Taal					1705
– Nederlandstalig	9,0%	36,6%	32,4%	22,1%	992
– Franstalig	9,3%	31,4%	39,1%	20,2%	713
Leeftijd					1695
– 18-35 jaar	6,1%	33,1%	40,1%	20,7%	526
– 36-54 jaar	10,6%	37,4%	33,8%	18,1%	612
– 55 + jaar	11,3%	32,9%	30,0%	25,9%	557
Opleidingsniveau					1777
– lager (LO + LSO)	4,0%	27,1%	33,7%	35,2%	602
– HSO	6,7%	32,9%	39,3%	21,1%	687
– Hoger Onderwijs	18,6%	44,9%	30,5%	5,9%	488

Eenheden zijn percentage respondenten in deze antwoordcategorie.

Bron: ESS 2004, gegevens voor België.

46. VERBA, S., SCHOLZMAN, K.L. & BRADY, H., *Voice and Equality*, Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 1995.
47. De volledige vragenlijsten van dit onderzoek kunnen eveneens gedownload worden vanop de website van de European Social Survey.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Deze gegevens bevestigen vooral eerder onderzoek.[48] Hoger opgeleiden en mannen vertonen een veel hoger interessepeil dan lager opgeleiden en vrouwen. De opdeling per taal toont geen verschillen tussen de beide grote gemeenschappen in ons land. Bij de leeftijdsgroepen zien we dat de jongste groep stelt het minst geïnteresseerd te zijn.

Als we de categorieën 'heel erg' en 'redelijk geïnteresseerd' samenvoegen en beschouwen als een afspiegeling van politieke interesse, dan zien we dat bijna 43,5 procent van onze totale populatie stelt geïnteresseerd te zijn in politiek. Als we deze algemene interessecategorie blijven hanteren zien we dat mannen stellen een stuk geïnteresseerder te zijn in politiek dan vrouwen (50,4% versus 36,6%). We zien verder dat Nederlandstaligen iets hoger scoren op dit item dan Franstaligen (45,6% t.a.v. 40,7%). De jongste groep respondenten scoort ongeveer tien procentpunten lager dan de middelste groep qua interesse. Vooral bij het opleidingsniveau zijn er duidelijke verschillen waar te nemen. Bij de respondenten met een diploma hoger onderwijs is het percentage van diegenen die zeggen geïnteresseerd te zijn in politiek dubbel zo groot als bij de respondenten met een diploma lager secundair onderwijs en 24 procentpunten hoger dan deze met een hoger secundair diploma.

Ons tweede criterium was dus *political efficacy* of politiek zelfvertrouwen. Hiervoor gebruiken we de vraag waarin gepeild wordt of de respondent het gevoel heeft dat politiek zo ingewikkeld is dat hij/zij er niets van verstaat (omgekeerde codering). Daarnaast gebruiken we ook de vraag waarin men nagaat of de respondent het gevoel heeft dat hij/zij zelfstandig een mening kan vormen over een politieke kwestie.[49] Met deze beide variabelen (Cronbach's $\alpha = 0{,}56$) maken we een nieuwe binaire variabele 'politiek zelfvertrouwen'. We stellen dat de respondent slechts positief op deze nieuwe variabele scoort als deze voor beide deelvariabelen een positieve score haalt. Bij de vraag of politiek soms te ingewikkeld is nemen we de respondenten die politiek 'nooit' of slechts 'soms' te ingewikkeld vinden. Bij de vraag of men het gemakkelijk vindt om een mening te vormen over politieke kwesties nemen we de respondenten die stellen dat ze het 'niet moeilijk, niet gemakkelijk' vinden tot en met diegenen die dit 'heel erg gemakkelijk' vinden. We nemen dus telkens de middencategorie mee in onze afbakening van de groep van burgers met politiek zelfvertrouwen.

Op deze wijze komen we aan een groep van ca. 40 procent van de respondenten die we kunnen bestempelen als politiek zelfverzekerd (tabel 2). Ook hier zien we weer hetzelfde patroon opduiken als in tabel 1: mannen en hoger opgeleiden sco-

48. NORVAL, G. & GRIMES, M., Aging, Voting, and Political Interest, *American Sociological Review*, 1968, 563-575; BENNETT, S. & BENNETT L., Enduring Gender Differences in Political Interest: The Impact of Socialization and Political Dispositions, *American Politics Quarterly*, 17(1), 1989, 105-122.
49. De exacte vragen zijn: *"Hoe vaak vindt u politiek zo ingewikkeld dat u niet echt kunt begrijpen wat er aan de hand is?"* en *"Hoe moeilijk of makkelijk vindt u het om uw mening te vormen over politieke kwesties?"*. Zie www.europeansocialsurvey.org voor de volledige vragenlijst.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

ren duidelijk veel hoger op deze variabele dan vrouwen en lager opgeleiden.[50] Taal, daarentegen, blijkt geen verschil uit te maken. De enige omkering in vergelijking met de gegevens over politieke interesse vinden we bij de leeftijdsvariabele: terwijl de jongste cohorte nog stelde minder geïnteresseerd te zijn in politiek, blijken ze over het algemeen wel een hoog niveau van politiek zelfvertrouwen te vertonen.

Tabel 2. Politiek zelfvertrouwen bij Belgische respondenten (ESS 2004).

	Zelfvertrouwen (hoog op 'political efficacy')	**Geen zelfvertrouwen**	**n**
Totaal	40,3%	59,7%	1778
Geslacht			
– vrouwen	33,7%	66,3%	904
– mannen	50,5%	49,5%	874
Taal			
– Nederlandstalig	39,9%	60,1%	992
– Franstalig	41,1%	58,9%	713
Leeftijd			
– 18-35 jaar	43,3%	56,7%	526
– 36-54 jaar	42,2%	57,8%	612
– 55+ jaar	36,3%	63,7%	557
Opleidingsniveau			
– lager (LO + LSO)	28,4%	71,6%	602
– HSO	39,6%	60,4%	687
– Hoger Onderwijs	54,7%	45,3%	488

Eenheden zijn percentage respondenten die a) niet instemmen met de stelling dat politiek te ingewikkeld is geworden, en die b) het relatief gemakkelijk vinden een mening te vormen over politiek.

Bron: ESS 2004, gegevens voor België.

Het derde en laatste criterium is de politieke participatie van de respondenten. In ESS worden aan de respondenten zeven politieke activiteiten voorgelegd met de vraag of men deze in de laatste 12 maanden al dan niet beoefend heeft. Het betreft contact opnemen met een politicus, actief zijn in een politieke partij of actiegroep, actief zijn in een andere organisatie of vereniging, een sticker of badge dragen voor een campagne, een petitie ondertekenen, het deelnemen aan een toegelaten demonstratie en het boycotten van bepaalde producten. Deze zeven items werden opgeteld tot een somschaal, met een waarde van 0 tot 7, waarbij een hogere score een sterkere mate van politieke participatie weergeeft. Het al dan niet gaan stemmen zou theoretisch wel in deze variabele passen, maar in de Belgische

50. MCPHERSON, J.M., WELCH, S. & CLARK, C., The Stability and Reliability of Political Efficacy. Using Path Analysis to Test Alternative Models, *American Political Science Review*, 71(2), 1977, 509-521; MADSEN, D., Political Self-Efficacy Tested. *American Political Science Review*, 81(2), 1987, 571-582.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

context leek het ons beter het stemgedrag niet op te nemen. Deelnemen aan verkiezingen berust in ons land, omwille van de opkomstplicht, immers niet op een bewuste en dus theoretisch relevante keuze. De gemiddelde score op de participatieschaal wordt weergegeven in tabel 3.

Tabel 3. Politieke participatie bij Belgische respondenten (ESS 2004).

	Aantal acts		Percentage passief	n
	Bij actieven	Bij allen	(score = 0)	
Totaal	1,79	0,76	57,3%	1778
Geslacht				
– vrouwen	1,75	0,70	60,0%	904
– mannen	1,83	0,82	55,2%	874
Taal				
– Nederlandstalig	1,75	0,67	61,6%	992
– Franstalig	1,81	0,89	51,1%	713
Leeftijd				
– 18-35 jaar	1,75	0,83	52,3%	526
– 36-54 jaar	1,94	0,96	50,7%	612
– 55+ jaar	1,59	0,49	69,1%	557
Opleidingsniveau				
– lager (LO + LSO)	1,64	0,41	74,1%	602
– HSO	1,50	0,67	55,5%	687
– Hoger Onderwijs	2,22	1,50	40,6%	488

Eenheden zijn het gemiddeld aantal participatie-acts over de afgelopen twaalf maanden dat genoemd wordt door de respondenten (maximum = 7), eerst bij de actieven (score van ten minste 1) en vervolgens bij alle respondenten. Volgende kolom: het percentage respondenten dat aan geen enkele act heeft deelgenomen (score = 0).

Bron: ESS 2004, gegevens voor België.

Slechts 43 procent van de respondenten vermeldt ten minste één politieke activiteit het afgelopen jaar, en 57 procent van de respondenten haalt dan ook een score van nul op deze schaal. De gemiddelde score op deze schaal is 0,76 (op een theoretisch maximum van 7). Mannen en hoger opgeleiden participeren opnieuw vaker, maar opvallend is dat we deze keer ook een duidelijk verschil zien optreden tussen Nederlandstaligen en Franstaligen: de Nederlandstaligen blijken iets passiever dan de Franstalige Belgen. We zien bij de leeftijdsgroepen dat het de oudste groep is die afhaakt: bijna 70 procent van hen haalt een 'nul' op deze somschaal.

Via deze oefening beschikken we dus over voldoende respondenten die aangeven dat ze politiek geïnteresseerd zijn, zich politiek zelfverzekerd voelen en ook politiek actief zijn. Als dusdanig beschikken we over alle noodzakelijke informatie om Schudson ideaaltype van de 'monitorial citizen' te reconstrueren. Tot nu toe hebben we deze drie criteria afzonderlijk bekeken, in de volgende paragraaf gaan we ze combineren om zo de constructie van een aantal ideaaltypes te onderbouwen. We voegen dan ook de vierde voorwaarde toe, namelijk dat de 'monitorial citizen' niet behoort tot een traditionele organisatie.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

V. Een ideaaltypische benadering

Vervolgens komen we dus bij de vraag of er een substantiële groep bestaat die de kenmerken van Schudson combineert. Hier hanteren we een uitsluitingslogica, waarbij we telkens alleen die respondenten overhouden die beantwoorden aan de door Schudson gestelde vereisten. Enkel respondenten die aan alle vier deze voorwaarden voldoen, komen in aanmerking om als 'monitorial citizen' te worden bestempeld. We zullen bovendien bij iedere onderverdeling de verdeling bekijken binnen een aantal onafhankelijke variabelen, namelijk gender, taal (Nederlandstalig of Franstalig), leeftijd en opleidingsniveau. Zoals we reeds gezien hebben, zijn er in de literatuur twee verschillende interpretaties van het concept 'monitorial citizen' in omloop. De eerder minimalistische interpretatie legt er de nadruk op dat dit burgerschapstype politieke informatie bijhoudt maar in de praktijk niet actief geëngageerd is.[51] Schudson zelf, daarentegen, claimt dat de 'monitorial citizen' wel degelijk politiek actief is, maar dat hij/zij hiervoor dus geen conventionele participatiekanalen zoals politieke partijen of vakbonden zal gebruiken. Omdat het hier voorlopig om een explorerend onderzoek gaat, bouwen we onze analyse zo uit dat beide interpretaties kunnen getest worden.

Uit tabel 1 onthouden we dus dat 45% van de respondenten stelt politiek geïnteresseerd te zijn (n = 770). We kunnen nu *binnen* deze groep kijken hoeveel respondenten zeggen dat ze politiek bovendien ook begrijpen en er een mening over kunnen vormen.

We zien dat bijna 57% van deze politiek geïnteresseerde groep zich als politiek zelfzeker beschouwt. Dit is uiteraard beduidend hoger dan het geval was bij de totale groep respondenten (tabel 2), maar er blijft wel een grote groep respondenten die wel geïnteresseerd is in politiek, maar blijkbaar weinig politiek zelfvertrouwen bezit. We zien ook hier dat mannen iets meer zelfvertrouwen hebben dan vrouwen in politieke kwesties. Frappant is wel dat ten opzichte van onze totale populatie het vertrouwen bij vrouwen met bijna twintig procentpunten stijgt, terwijl deze stijging bij mannen slechts tien procentpunten bedraagt. Het zelfvertrouwen bij dit soort burger is zo goed als gelijk aan beide kanten van de taalgrens. Ten opzichte van de totale bevolking is het verschil twintig procentpunten hoger voor de jongste en oudste leeftijdsgroep. Het zelfvertrouwen van de middelste leeftijdsgroep nam maar met tien procentpunt toe. Het verschil tussen de opleidingsniveaus blijft. De kloof tussen de twee uitersten is wel tien procentpunt kleiner geworden. Juist omdat we hier te maken hebben met een reeds geselecteerde groep, zijn de verschillen *binnen* de groep uiteraard ook kleiner. Het is echter wel van belang op te merken dat ook binnen deze groep, de verschillen nog voldoende groot zijn om een verdere uitsplitsing mogelijk te maken.

51. BARABAS, J. & JERIT, J., *o.c.*, p. 3.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Tabel 4. Politiek zelfvertrouwen bij politiek geïnteresseerde respondenten.

	Politiek zelfvertrouwen	Geen zelfvertrouwen	N
Totaal	57,1%	42,9%	770
Geslacht			770
– vrouwen	52,4%	47,6%	330
– mannen	60,7%	39,3%	440
Taal			742
– Nederlandstalig	56,4%	43,6%	452
– Franstalig	57,6%	42,4%	290
Leeftijd			770
– 18-35 jaar	63,1%	36,9%	206
– 36-54 jaar	53,1%	46,6%	294
– 55+ jaar	56,1%	43,9%	246
Opleidingsniveau			769
– lager (LO + LSO)	48,7%	51,3%	187
– HSO	54,0%	46,0%	272
– Hoger Onderwijs	64,8%	35,2%	310

Eenheden zijn percentage respondenten die a) niet instemmen met de stelling dat politiek te ingewikkeld is geworden, en die b) het relatief gemakkelijk vinden een mening te vormen over politiek. Enkel respondenten die politiek geïnteresseerd zijn (tabel 1).

Bron: ESS 2004, gegevens voor België.

Tabel 5. Politieke participatie bij respondenten met politieke interesse en *efficacy.*

	Aantal acts		Percentage passief	n
	Bij actieven	Bij allen		
Totaal	2,17	1,27	42,1%	440
Geslacht				440
– vrouwen	2,14	1,21	43,4%	173
– mannen	2,20	1,30	41,2%	267
Taal				422
– Nederlandstalig	2,05	1,10	46,3%	255
– Franstalig	2,28	1,50	34,7%	167
Leeftijd				439
– 18-35 jaar	2,07	1,38	33,1%	91
– 36-54 jaar	2,51	1,58	36,9%	147
– 55 + jaar	1,84	0,83	55,1%	201
Opleidingsniveau				439
– lager (LO + LSO)	1,67	0,66	60,4%	91
– HSO	1,80	1,01	43,5%	147
– Hoger Onderwijs	2,53	1,73	32,3%	201

Eenheden zijn het gemiddeld aantal participatie-acts dat genoemd wordt door de respondenten (maximum = 7), eerst bij de actieven (score van ten minste 1) en vervolgens bij alle respondenten in deze groep. Volgende kolom: het percentage respondenten dat aan geen enkele act heeft deelgenomen (score = 0). Gegevens beperkt tot respondenten die positief scoren inzake politieke interesse en zelfvertrouwen (tabel 4).

Bron: ESS 2004, gegevens voor België.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Op basis van deze twee criteria hebben we nu een groep afgebakend van 440 respondenten (dit is 24,7% van de totale onderzoekspopulatie) die in politiek geïnteresseerd zijn, het politiek nieuws begrijpen en die zichzelf in staat achten een mening te vormen over politieke thema's. Dit brengt ons al een stap verder bij een mogelijke 'monitorial citizen'. Volgens Schudson zal deze burger ook ingrijpen als hij gevaar ontwaart. We vermoeden dus dat hij toch een minimale vorm van politieke participatie vertoont. Uit tabel 5 blijkt echter dat het zeker niet zo is dat alle geïnteresseerde burgers met politiek zelfvertrouwen ook daadwerkelijk deelnemen aan de politiek.

Zoals te verwachten was is deze groep wel een stuk minder passief (vijftien procentpunt) dan de totale populatie. Ook het gemiddelde aantal politieke 'acts' is bij de actieven boven de twee uitgestegen. Het kleine verschil dat er was tussen mannen en vrouwen in de bevolking is hier verdwenen. Het verschil in het percentage passieven tussen Nederlandstaligen en Franstaligen is iets groter geworden en het verschil in aantal acties is iets uitgesprokener geworden. We zien dat we het laagste aantal passieve burgers vinden bij onze jongste leeftijdsgroep. Net zoals bij de algemene populatie is ook hier de groep 55-plussers beduidend minder actief. Als we naar opleiding kijken, dan zien we dat het aantal passieven in elke groep daalt, maar dat de eerder gesignaleerde ongelijkheden duidelijk aanwezig blijven. Als we kijken naar het aantal activiteiten van degenen die minstens aan één activiteit deelnamen, dan zien we dat de hoogst opgeleiden gemiddeld bijna één activiteit meer op hun actief staan hebben dan degenen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs.

Als we vervolgens deze drie stappen integreren in één figuur, dan komen we door de simultane toepassing van onze drie criteria (interesse, zelfvertrouwen en participatie) tot de logische afbakening van acht verschillende groepen onder de bevolking (figuur 1).

VI. Een profiel van de 'monitorial citizen'

We kunnen uit figuur 1 al een paar conclusies trekken. De eerste conclusie is dat de populatie zich met uitzondering van groep 7 vrij evenredig over de groepen verdeelt. Dit is op zich een belangrijke vaststelling: hoewel we kunnen verwachten dat er een positieve correlatie optreedt tussen politieke interesse, politiek zelfvertrouwen en politieke participatie, zien we toch dat er in elk van de groepen een voldoende aantal respondenten aanwezig zijn die een op het eerste gezicht eerder idiosyncratische combinatie van antwoordmogelijkheden laten optekenen. Enkel groep 6 blijkt wat ondervertegenwoordigd, met in totaal slechts 116 respondenten. De combinatie van géén politieke interesse, maar wel politieke participatie en zelfvertrouwen is inderdaad misschien wat minder voor de hand liggend.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

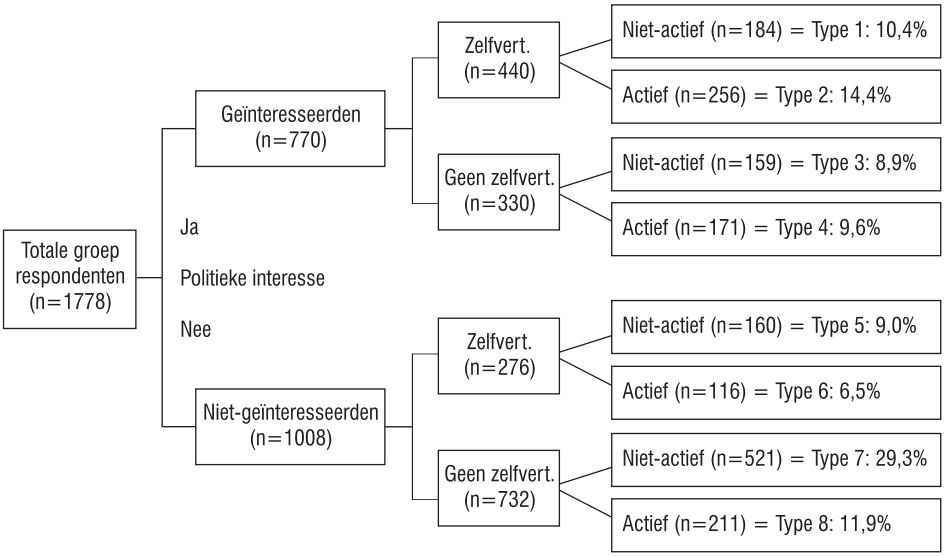

Figuur 1. Een ideaaltypische benadering van het 'monitorial citizenship'.

Zoals te verwachten was, bestaat de grootste groep respondenten uit diegenen die geen politieke interesse hebben, niet politiek zelfverzekerd zijn en ook nog eens politiek passief zijn. In groep 7 (de 'passieve burgers') vinden we bijna 30 procent van alle respondenten. Aan het andere einde van het spectrum vinden we daarentegen diegenen die bij alle drie de criteria positief scoren, en in deze groep 2 (de 'actieve burgers') vinden we toch nog altijd ruim 14 procent van de respondenten. We vinden ook een vrij grote groep van ongeveer 12% die niet geïnteresseerd zijn en zich politiek machteloos voelen, maar die verassend genoeg wel politiek actief zijn (groep 8). In deze groep is 41 procent lid van een politieke partij of vakbond en dit stuurt waarschijnlijk een deel van hun activisme.

Nu we deze groepen hebben afgebakend, kunnen we eindelijk een antwoord bieden op de vraag naar de prevalentie van de 'monitorial citizen' in België. Als we de minimalistische interpretatie volgen, dan zouden we dit burgerschapstype moeten vinden bij groep 1. Het gaat immers om burgers die politiek geïnteresseerd zijn, geen last hebben van politieke machteloosheid en die toch niet al te intensief participeren aan het politiek gebeuren. Als we kijken naar het profiel van deze groep (tabel 6), dan zien we echter dat het bijzonder onwaarschijnlijk wordt dat de opkomst van een nieuw type burgerschap zou kunnen gesitueerd worden binnen deze groep. Het gaat immers om een oudere groep (gemiddelde leeftijd van bijna 49 jaar) met een ongeveer gemiddeld scholingsniveau. Het idee dat er een relatief grote groep van jonge, hoop-opgeleide burgers bestaat die politiek geïnteresseerd zijn, die niet gealiëneerd zijn, maar die dan toch niet overgaan tot

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

politieke participatie, wordt hier dus niet bevestigd. De groep die aan dit profiel beantwoordt lijkt juist wat ouder en maakt een eerder uitgebluste indruk.

Het mag dus duidelijk zijn dat de minimalistische interpretatie zoals we die bij Barabes en Jerit vinden, empirisch niet houdbaar is, zeker niet in de Belgische context. Als we daarentegen de interpretatie van Schudson zelf volgen, is het duidelijk dat we de 'monitorial citizen' vele meer in de 'actieve' categorie 2 zullen moeten zoeken. Belangrijk is echter ook dat de 'monitorial citizen' geen beroep doet op traditionele participatiekanalen zoals politieke partijen of vakbonden. Daarom splitsen we groep 2 dus verder op.[52] Aan de ene kant hebben we dan actieve burgers die conventioneel actief zijn in een politieke partij en/of een vakbond. In deze subgroep 2a vinden we nog 103 respondenten. Aan de andere kant nemen we de actieve burgers die noch van een politieke partij, noch van een vakbond lid zijn. In deze subgroep 2b vinden we 153 respondenten. Als we vervolgens opnieuw naar de profielen kijken, dan zien we dat de groep 2b wel in de buurt komt van de theoretische verwachtingen. Deze groep is relatief jong, en het is bovendien de groep met het hoogste opleidingsniveau van allemaal. Dit levert ons goede argumenten op om het ideaaltype van de 'monitorial citizen' dan ook in deze groep 2b te situeren.

De stelling van Schudson, Norris, Dalton en Inglehart gaat echter verder dan louter het voorkomen van deze groep. Zij stellen eveneens dat het hier om een groep gaat van jonge hoogopgeleiden, zodat we, op basis van demografische projecties kunnen voorspellen dat deze groep in de toekomst nog aan belang zal winnen. Tevens gaan ze er van uit dat deze groep iets kritischer zal staan ten opzichte van de politieke instellingen, zonder dat dit evenwel uitmondt in een globale wantrouwende houding ten opzichte van de samenleving.

Om na te gaan of dit geval is, geven we eerst in tabel 6 een bivariaat overzicht van de kenmerken van elk van de negen logisch te onderscheiden burgerschapstypes. Hierbij dienen we op te merken voor een aantal van deze groepen het label zich wel opdringt, maar dat voor de meeste andere groepen de naam eerder 'ten voorlopige titel' werd gekozen. In tabel 6 zijn de waarden op de drie definiërende kenmerken aangegeven door de plus- en mintekens tussen haakjes na de naam van de groep. Het eerste teken staat voor interesse, het tweede voor 'efficacy' en het derde voor participatie.

52. Eenzelfde oefening is, gelet op onze onderzoeksvraag, weinig relevant voor de andere groepen in onze afbakening.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Tabel 6. Profiel van de verschillende burgerschapstypes (ESS 2004).

Groep		Frequentie	Gemiddelde leeftijd	% vrouwen	% met hoger onderwijs	Politiek vertrouwen	Veralgemeend vertrouwen
1. "Uitgebluste burger"	(+/+/–)	10,4%	48,8	40,8%	34,8%	5,28	5,18
2a. Actieve burger, conventioneel	(+/+/+)	5,8%	44,2	37,9%	43,7%	5,42	5,05
2b. Monitorial citizen	**(+/+/+)**	**8,5%**	**41,9**	**38,6%**	**60,1%**	**5,11**	**5,32**
3. "Verlegen burger"	(+/–/–)	8,9%	50,5	50,3%	28,3%	4,78	4,84
4. "Bescheiden"	(+/–/+)	9,6%	43,7	45,0%	37,4%	4,84	4,94
5. "Onbescheiden"	(–/+/–)	9,0%	43,5	45,6%	16,9%	4,79	4,86
6. "Opportunistisch"	(–/+/+)	6,5%	39,8	50,9%	33,6%	4,65	4,99
7. "Passieve burger"	(–/–/–)	29,3%	46,8	60,3%	11,9%	4,54	4,87
8. "Instrumenteel"	(–/–/+)	11,9%	41,4	60,7%	23,7%	4,29	4,70
Totaal		**100,0**	**45,1**	**50,8%**	**27,5%**	**4,77**	**4,94**

Frequentie: percentage op totale populatie (n = 1778). Groepen werden afgebakend op basis van figuur 1. Groep 2a: lid van partij en/of vakbond; groep 2b: lid van noch partij, noch vakbond.
Politiek vertrouwen: gemiddelde score op somschaal van vijf items die vertrouwen in politieke instellingen meten; Veralgemeend vertrouwen: gemiddelde score op somschaal van drie items die algemeen vertrouwen meten. Beide schalen gestandaardiseerd 0-10.

Bron: ESS 2004, gegevens voor België.

Als de theorie van Schudson en de andere 'postmoderne' auteurs correct zou zijn, dan zouden we het hoogste opleidingsniveau bij de groep van 'monitorial citizens' moeten vinden. We vinden dit zeer afgetekend terug in tabel 6: 60% onder hen heeft hoger onderwijs gevolgd, terwijl dit bij de volledige populatie slechts 27,5 procent is. De 'monitorial citizens' blijken ook veel hoger opgeleid dan de conventioneel actieve burgers (groep 2a). Norris en Inglehart gaan er ook van uit dat dit type burgerschap vooral bij jongere groepen zal terug te vinden zijn en zij voorspellen dan ook dat dit type nog aan belang zal winnen. Deze stelling moet toch enigszins genuanceerd te worden. Weliswaar zijn de 'monitorial citizens' jonger dan gemiddeld,[53] maar we zien dat ook de groepen 6 en 8 over het algemeen een lage gemiddelde leeftijd hebben. Jongere respondenten komen relatief gemakkelijk in een van de 'onderste categorieën' (groepen 5 tot 8) terecht omdat ze vaak aangeven dat ze niét geïnteresseerd zijn in politiek. Het vooruitgangsoptimisme van Norris en Inglehart moet dus in elk geval in die zin genuanceerd worden dat zeker niet alle jongeren kunnen gekenmerkt worden als 'critical' of 'monitorial' citizens. Er blijft een relatief grote groep van jongeren bestaan die helemaal niet geïnteresseerd lijkt in het politiek gebeuren. Deze vaststelling sluit aan bij de groeiende internationale bezorgdheid over een tanende politieke belangstelling met name bij jongere leeftijdsgroepen.[54]

53. Het leeftijdsverschil tussen de 'monitorial citizens' en de rest van de steekproef is significant op $p < 0,05$.
54. RUBENSON, D., et al., Accounting for the Age Gap in Turnout, *Acta Politica*, 39(4), 2004, 407-421; HOOGHE, M., Political Socialization and the Future of Politics, *Acta Politica*, 39(4), 2004, 331-341.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

De meer 'postmoderne' auteurs blijven echter bijzonder optimistisch over de kenmerken van deze groep van 'monitorial citizens'. Norris, Schudson en Inglehart stellen dat deze groep allicht iets kritischer zal staan ten opzichte van de politieke instellingen, maar dat we hierin geen indicator mogen zien voor een algemene maatschappelijke aliënatie. Integendeel, ze verwachten juist dat deze groep een hoog vertrouwen zal hebben in de samenleving en in andere leden van die samenleving. Om na te gaan of dit inderdaad het geval, presenteren we in tabel 7 de resultaten van een multivariate regressie naar de kenmerken van de verschillende groepen die we hebben afgebakend. Een multivariate analyse is noodzakelijk, omdat we in tabel 6 reeds gezien hebben dat de 'monitorial citizens' extreem afwijkend zijn ten opzichte van de totale populatie inzake opleidingsniveau en leeftijd. Deze twee variabelen hebben echter een sterke impact op vertrouwensniveaus. De relevante vraag wordt dan met andere woorden of de 'monitorial citizens' inderdaad kritischer zijn ten opzichte van de politiek, maar vertrouwender ten opzichte van de samenleving, *controlerend* voor opleidingsniveau en leeftijd.
Die vraag beantwoorden we aan de hand van twee lineaire regressiemodellen, met respectievelijk politiek vertrouwen[55] en veralgemeend vertrouwen[56] als continue afhankelijke variabelen. Als onafhankelijke variabelen hanteren we leeftijd, opleidingsniveau en geslacht, die voornamelijk zullen functioneren als controle variabelen. Daarnaast nemen we als onafhankelijke variabele ook het lidmaatschap op van een van de burgerschapstypen die we hebben onderscheiden. Het gaat telkens om dummyvariabelen (behoort niet tot deze groep/behoort wel tot deze groep), en we hebben er voor geopteerd om groep 7 (de passieve burger) als referentiecategorie te gebruiken, zodat deze dus niet voorkomt in het lijstje van dummy-variabelen. Bij de opbouw van het model is het belangrijk zich te realiseren dat we niet proberen tot een zo maximaal mogelijke verklaring te komen voor het voorkomen van politiek en veralgemeend vertrouwen, maar dat onze ambitie enkel is de relatie tussen burgerschapstypes en vertrouwensniveau op een gecontroleerde manier na te gaan. De relatief lage verklaarde variantie in beide modellen is niet echt een obstakel voor het realiseren van deze doelstelling.

Als we de resultaten van de analyses bekijken, dan zien we dat de controlevariabelen wel degelijk significante effecten hebben. Ouderen blijken minder vertrouwen te hebben in de politieke instellingen, terwijl hoogopgeleiden hogere vertrouwensniveaus hebben. Deze significanties bevestigen dus in elk geval dat het zinvol was deze controlevariabelen in ons model op te nemen.

55. Schaal voor politiek vertrouwen opgebouwd uit vijf vertrouwensvragen: vertrouwen in parlement, rechtssysteem, politie, politici en politieke partijen (Cronbach's alpha = 0,86).
56. Schaal voor algemeen vertrouwen opgebouwd uit drie algemene vertrouwensvragen: *"Denkt u, in het algemeen, dat de meeste mensen te vertrouwen zijn, of dat je niet voorzichtig genoeg kunt zijn in de omgang met mensen?"*, *"Denkt u dat de meeste mensen zouden proberen misbruik van u te maken als zij daartoe de kans krijgen, of zouden zij proberen eerlijk te zijn?"*, *"Denkt u dat mensen meestal behulpzaam proberen te zijn of denkt u dat zij meestal aan zichzelf denken?* (Cronbach's alpha = 0,63).

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Inzake politiek vertrouwen meten we de hoogste niveaus op bij de wat oudere, 'uitgebluste' burger die wel nog politieke belangstelling hebben maar die er duidelijk alle vertrouwen in hebben dat de instellingen hun werk wel zullen doen en dat hun eigen inbreng niet meer noodzakelijk is. Hoge niveaus zien we ook bij de conventioneel actieve burger en de 'monitorial citizen', ten slotte, scoort net iets lager. De literatuur over 'critical citizens' mag ons dus niet doen vergeten dat de 'monitorial citizen' wel degelijk een hoger vertrouwen heeft in de politieke instellingen dan de totale populatie. Het vertrouwen ligt echter iets lager dan bij de conventioneel actieve burgers.
Wordt deze, iets kritischer, houding dan gecompenseerd door een sterker veralgemeend vertrouwen? De resultaten zijn in dit verband niet al te bemoedigend. De 'monitorial citizens' lijken inderdaad de hoogste vertrouwensniveau te hebben, maar de effecten zijn nergens significant. Met uitzondering van de wat cynische 'instrumentele burger' (geen politieke belangstelling, maar wel actief) zien we dat geen enkel burgerschapstype een significante relatie heeft met het algemeen vertrouwensniveau.

Tabel 7. Burgerschapstype en politiek vertrouwen en algemeen vertrouwen.

	Politiek vertrouwen			Algemeen vertrouwen		
	B	**SE**	**Beta**	**B**	**SE**	**Beta**
Intercept	4,787	,244	***	4,167	,226	***
1. Uitgebluste burger	,664	,155	,112***	,164	,146	,030
2a. Conventioneel actief	,759	,195	,098***	-,046	,184	-,006
2b. Monitorial citizen	,456	,168	,071**	,223	,159	,037
3. Verlegen	,236	,162	,038	-,146	,153	-,025
4. Bescheiden	,226	,160	,037	-,110	,151	-,019
5. Onbescheiden	,207	,161	,033	-,054	,152	-,009
6. Opportunistisch	,014	,185	,002	-,059	,174	-,009
8. Instrumenteel	-,353	,146	-,063**	-,256	,138	-,051*
Leeftijd	-,009	,002	-,087***	,004	,002	,042*
Gender	,006	,085	,002	-,104	,081	-,031
Opleidingsniveau	,015	,011	,033	,064	,011	,152***
R^2	**0,04**			**0,03**		

OLS-Regressie met groepen als dummy-variabelen. Groep 7 (passieve burger) is uit de regressie gehouden als controlegroep. Significantieniveau's: *** = p < 0,001 , ** = p < 0,05, * = p < 0,01

De analyse die gerapporteerd wordt in tabel 7 laat ons dus toe de 'monitorial citizen' goed af te bakenen ten opzichte van de meeste andere groepen onder de bevolking. Enkel het verschil met de conventioneel actieve burgers (2a) blijft enigszins beperkt. De 'monitorial citizens' hebben iets minder vertrouwen in de instellingen en iets meer in hun medeburgers maar de verschillen tussen beide burgerschapstypes zijn niet echt overweldigend te noemen. Dit kan uiteraard een gevolg zijn onze operationalisatie, die uiteindelijk enkel berust op het lidmaat-

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

schap van partij en/of vakbond. Als we op een meer systematische wijze de verschillen tussen de groepen 2a en 2b in kaart proberen te brengen (tabel 8), dan zien we echter dat de partij- en vakbondsleden over de gehele lijn actiever zijn, en dit ondanks het feit dat de 'monitorial citizens' over het algemeen hoger geschoold zijn dan de conventioneel actieve burgers (zie tabel 6). Terwijl we bij de leden van groep 2a gemiddeld 2,6 participatie-acts noteren, zijn dat er slechts 1,9 bij de 'monitorial citizens'. Ze blijken dus inderdaad iets meer de kat uit de boom te kijken, en ze zijn in mindere mate routinegewijs met politiek bezig in hun dagelijks leven. Als we in tabel 8 kijken naar de verschillende soorten activiteiten, dan zien we dat de 'monitorial citizen' inderdaad nauwelijks deelneemt aan een aantal conventionele participatie-acts, zoals het werken voor een politieke partij of het ondersteunen van een politieke campagne. Maar voor andere elementen, zoals het deelnemen aan betogingen of het ondertekenen van een petitie zien we nauwelijks verschillen. Ook dit stemt overeen met hetgeen we weten over het profiel van diegenen die participeren aan dit soort acties.[57] De 'monitorial citizen' scoort zelfs iets hoger wat betreft het deelnemen aan politieke boycot-acties, wat al evenzeer in overeenstemming is met de bestaande onderzoeksliteratuur omtrent het belang van politiek consumentisme als onderdeel van een 'postmodern' participatierepertoire.[58] Kortom: de 'monitorial citizens' gebruiken weliswaar andere participatiemethoden dan de conventioneel actieve burger, maar in het algemeen genomen blijken ze wel degelijk iets passiever.

Tabel 8. Politieke participatie bij conventioneel actieve burgers (2a) en 'monitorial citizens' (2b).

	Traditioneel	Monitorial
Contact met politicus of ambtenaar	40,8%	34,0%
Werken voor politieke partij of actiegroep	28,2%	5,9%
Werken voor een andere organisatie	53,9%	39,2%
Badge of sticker met een campagneboodschap gedragen	24,3%	10,5%
Petitie ondertekend	59,2%	54,9%
Deelgenomen aan toegestane betoging	22,3%	15,7%
Product geboycot	28,2%	31,4%

Percentage binnen deze groep (tabel 6) die zegt in de laatste 12 maanden deze activiteit te hebben ondernomen.

Bron: ESS 2004, gegevens voor België.

57. VAN AELST, P. & WALGRAVE, S., Who is that (wo)man in the street? From the normalisation of protest to the normalisation of the protester, *European Journal of Political Research*, 39(4), 2001, 461-486.
58. STOLLE, D., HOOGHE, M. & MICHELETTI, M. (2005). Politics in the Supermarket. A Three-Nation Pilot Survey on Political Consumerism, *International Political Science Review*, 26(3), 2005, 245-269; BAETENS, M. & HOOGHE, M., Alternatieve consumptie als vorm van politieke participatie? Een onderzoek naar de politieke motivatie voor het lidmaatschap van Voedselteams in Vlaanderen, *Res Publica*, 46(1), 2004, 33-55.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

VII. Besluit

Op basis van de theoretische literatuur over het postmoderne burgerschap formuleerden we een aantal criteria waaraan 'monitorial citizens' moeten voldoen om volledig te beantwoorden aan dit ideaaltype. Diegenen die beantwoorden aan dit burgerschapstype zijn geïnteresseerd in politiek, voelen een hoge mate van politiek zelfvertrouwen en participeren ook indien zij dit nodig achten. Zij doen dit op eigen initiatief en ze zijn hiervoor niet afhankelijk van traditionele organisaties als vakbonden of partijen. Uit de ESS-data uit 2004 voor België bleek dat bijna negen procent van de Belgische bevolking voldoet aan deze definitie. Deze vaststelling is op zich belangrijk omdat, voor zover wij weten, dit de eerste keer is dat het theoretisch concept van de 'monitorial citizen' ook empirisch getoetst werd. Overeenstemmend met de theoretische verwachtingen is deze burger hoog opgeleid en is zij/hij verhoudingsgewijs in sterkere mate aanwezig in de jongere leeftijdsgroep. Deze burger is kritisch op politiek vlak, maar niet cynisch. Het is bovendien de groep met het hoogste vertrouwen in de medemens en in de samenleving in het algemeen. Het voorkomen en de eigenschappen van deze groep zijn theoretisch belangrijk, omdat ze ons toelaten een tegengewicht te formuleren bij de eerder negatieve literatuur omtrent een gebrek aan belangstelling of aan participatiebereidheid bij de jongere generaties. Dit blijkt niet noodzakelijk het geval. Zoals Michael Schudson en Russell Dalton al stelden zullen jongere leeftijdscohorten wel degelijk politiek actief blijven, maar zullen ze daarbij niet noodzakelijk dezelfde conventionele participatiekanalen gebruiken als hun ouders destijds deden. Blijkbaar zijn er dus functionele equivalenten voorhanden voor de traditionele participatiekanalen, zoals de vakbonden of de politieke partijen. Wel is het zo dat de globale participatieniveaus van deze groep iets lager blijken te liggen dan we zouden kunnen verwachten op basis van hun leeftijd en opleidingsniveau. Of de nieuwe participatiekanalen en -methoden die blijkbaar worden verkozen door deze groep in de praktijk ook doeltreffend blijken te zijn, is een vraag die echter buiten het bestek van deze studie valt.

SUMMARY

Looking for the 'Monitorial Citizen'. An Empirical Investigation into the Occurrence of Postmodern Forms of Citizenship in Belgium.

Various authors have claimed that postmodern concepts of citizenship have become more important in contemporary Western societies. The new generation of citizens are said to be more critical toward the political system, less likely to participate in conventional politics, but they remain strongly interested in politics and social life (Norris, Inglehart, Dalton). Michael Schudson developed the concept of a 'monitorial citizen', who is interested in politics, with high levels of political efficacy and who turns to political action if needed, but does not participate in traditional political organizations. Based on the European Social Survey (2004) we investigate whether this type of citizenship actually occurs in Belgium, and

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

found that approx. 9 per cent of all respondents can be labeled as 'monitorial citizens'. In accordance with the theoretical expectations, most of them are young and highly-educated citizens. A multivariate analysis shows that, controlling for education, 'monitorial citizens' also score relatively high on political trust.